

С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік
университетінің ғылыми журналы
Научный журнал Павлодарского государственного
университета имени С. Торайғырова

*1997 ж. құрылған
Основан в 1997 г.*

Ї Ì Ó
ÕÀÁÀӘØÛÑÛ
ÂÃÑÒÍ ÈÊ Ì ÃÓ

ФИЛОЛОГИЧЕСКАЯ СЕРИЯ

1 2014

Научный журнал Павлодарского государственного университета
имени С. Торайгырова

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на учет средства массовой информации
№ 14210-Ж

выдано Министерством культуры, информации и общественного согласия
Республики Казахстан
4 марта 2014 года

Сарбалаев Ж. Т., к.ф.н., профессор (главный редактор)
Шаймарданова С. К., к.ф.н., доцент (зам. гл. редактора)
Демесинова Г. Х., к.ф.н., доцент (отв. секретарь)

Редакционная коллегия:

Брицын В. М., д.ф.н., профессор (Украина);
Дементьев В. В., д.ф.н., профессор (Россия);
Еспенбетов А. С., д.ф.н., профессор;
Жусип К. П., д.ф.н., профессор;
Жусупов Н. К., д.ф.н., профессор;
Казиминова И. А., ст. науч. сотр. Института украинского языка
НАН Украина;
Маслова В. А., д.ф.н., профессор (Белоруссия);
Пименова М. В., д.ф.н., профессор (Россия);
Ыскак Д., д.ф.н., профессор;
Хасанулы Б., д.ф.н., профессор;
Нургожина Б. В. (тех. редактор).

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели.
Мнение авторов публикаций не всегда совпадает с мнением редакции.
Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов.
Рукописи и дискеты не возвращаются.
При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник ПГУ» обязательна.

МАЗМҰНЫ

Абышева А. Б., Жақтай А. М., Жүсіпов Н. Қ. Қазақ аңыз ертегілері және Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы	12
Әбілов А. С. Торайғыровтың «Қамар сұлу» романы және ырғақ	18
Әбілов А., Айтбаева А. Қазіргі арал-сыр өңірі айтысындағы көркемдік ізденістер	22
Әлкебаева Д. А. Қазақ тіл ғылымында функциональды грамматиканың зерттелуі.....	29
А. Т. Баекеева Креолизденген мәтін түрі ретіндегі жарнама мәтнінде графикалық тәсілдердің қолданылуы туралы	35
Баекеева А. Т. Интернет-жарнама креолизденген мәтін типі ретінде.....	41
Баратова М. Н., Абушахманова Қ. Е. Шәкәрім мен Мәшһүр Жүсіп өлеңдеріндегі «нұр», «күн», «түн», «таң», «жарық», «нәпсі» сөздерінің қолданылу ерекшеліктері	46
Бәлкен Т. Қ. Дүниенің тілдік бейнесіндегі коннотативті мәнді зоонимдер	53
Досанова А. Ж., Кадирова Ф. М. Коммуникация ұғымы және коммуникативтік тактиканың зерттелуі.....	57
Дүйсенова М. М. Сөз тіркесінің тіл мәдениетін дамытудағы рөлі	62
Жакупова А. Д., Газдиева Б. А., Сағындықова Ж. О., Фаткиева Г. Т. Польшадағы қазақ диаспорасының тілдік ерекшелігі туралы сипаттаған....	67
Жапарова А. Ж. Ағылшын тіліндегі цифрлік идиомалар	77
Жүндібаева А. Шәкәрімнің көңіл-күй лирикасы	83
Жүсіп Қ. П., Жумабекова А. С. Балалар әңгімелерінде кейіпкер бейнесін сомдаудағы суреткерлік шеберлік	90
Жүсіп Қ. П., Еңсебаева А. Қ. Көркем портрет және Мұхтар Әуезов	97
Зейнулина А. Ф. Уәйіс Шондыбайұлының әдеби-шығармашылық мұрасы.....	105
Зейнулина А. Ф. Қазақ повесінің көркемдік кеңістігі	116
Зейнулина А. Ф., Ибраева Ә. Т. Абай - көркем аударма негізін салушы	124

Зейнулина А. Ф., Смольникова Е. И.	
Г. Флобер мен Ф. Достоевский шығармашылығындағы мәдени-тарихи ұғымындағы әлем мен адам тұжырымдамасы.....	131
Кәріпжанова А. О., Сарбалаев Ж. Т.	
Фразеологизмдердің когнитивтік талданымы	138
Кәріпжанова А. О., Вафеев Р. А.	
Фразеологиялық синонимдердің көркем шығармадағы сипаты.....	144
Қанабекова М.Қ.	
Тілдік тұлға теориясының қалыптасуындағы жаңа үрдіс.....	148
Қапасова Б. Қ.	
20 ғасыр басындағы әдебиеті: жастар бейнесіндегі ерекшеліктер.....	153
Қадырова Б. М., Төлебаева Қ. Т.	
Д.Исабеков әңгімелеріндегі комика тудыру тәсілдері.....	160
Коровайко И. В., Степаненко А. А.	
Лингвистикалық электронды сөздіктердің құрылымы және қолдану ерекшеліктері. (Ағылшын – ағылшын идиома, қазақ – латын, латын – қазақ электронды сөздіктер)	166
Насырова Ә. Б.	
Қазақ тіліндегі медициналық терминдер.....	170
Оразбек М., Баратова М. Н.	
Қазақ әдебиетіндегі жоспарлы тақырып және жасанды образ.....	177
Оразбек М., Жүсіпов Н. Қ.	
Кейіпкер табиғатындағы аполлондық-дионистік концепция.....	185
Сарбалаев Ж. Т.	
Ақын Ә. Тәжібаевтың поэзиясындағы сөз қолданыстары	194
Сарбалаев Ж. Т.	
Сын есімдердің дамуындағы адъективация	200
Сарбалаев Ж. Т., Сарбалаев Е. Ж.	
Өмір және поэзия (Мәшһүр Жүсіп Көпейұлының жырларындағы қоғамдық-әлеуметтік өмір шындығы)	208
Смольникова Е. И.	
Г. Флобер мен Ф. Достоевскийдің эстетикасындағы әлем мен адамның жаңа суреті	217
Сыздықбаев Н. А.	
Неомиф XX ғ. екінші жартысы прозасының белгісі ретінде.....	224
Темирбулатова А. Н.	
Веб-2 қосымшаның психоллингвистік контекст ретінде пайдалануы	228
Төлебаева Қ. Т., Қадырова Б. М.	
Қ. Алтынбаев поэмаларындағы тарихилық	234
Шаймарданова С. Қ.	
М. Әуезов «Абай жолы» романындағы әйел бейнелері сипаттамалары ...	242
Шаяхметова М. Х., Абдразахова Ш. Қ.	
Сөйлемнің бірыңғай мүшелерінің табиғаты мен дамуы	249

Шаяхметова М. Х., Аканова А. И.	
Синонимдердің лексика-грамматикалық түрлері	254
Ысқақ Б. Ә.	
Мұхтар Мағауин әңгімесіндегі әдеби тәсіл	259
Біздің авторлар	265
Авторлар үшін ереже	268

Қ. Т. Төлебаева*, Б. М. Қадырова**

Қ. АЛТЫНБАЕВ ПОЭМАЛАРЫНДАҒЫ ТАРИХИЛЫҚ

Мақалада Қ. Алтынбаевтың «Ақырғы айқас» дастаны мен поэмаларындағы тарихилық мәселесі қарастырылады.

Ата-бабаларымыз «әдебиет» деген ғажайып мұра қалдырып кеткен. Онда қазақ елінің қанында, жанында болған қасиеттің бәрі бар. Әдебиет тарихында халықтың рухани өресі де, мәртебесі де, тұрмыс-салты да, мінез-кұлқы да көрінеді.

Қазақ халқы ақынға кенде емес. Сонау өткен ғасырда өмір сүрген жаужүрек жыраулардан бастап бүгінгі күнге дейінгі поэзия әлеміне көз салсақ қазақ халқының бүкіл ақыл-ойы, арман-мұраты, жеңісі мен жеңілісі ең алдымен ақын жүрегінен жарық береді.

Тарихқа зер салып қарасаңыз, сондай суырып салма ақынынымыз, айтыс майталманы, Семей өңірінің әдеби ортасы турасында соны пікірлер білдіріп, тиянақты зерттеулер жүргізген зерттеуші, халықтың асыл мұраларын жинаушы, шежіреші - Қ.Алтынбаев. Ақынның қаламы жүйрік, әдеби жанрлардың қай түріне болсын еркін көсіліп жазды. Нақты айтсақ, өлең, дастан, зерттеу мақалалар мен очерктері әртүрлі мерзімді баспасөз беттерінде жарық көрді.

Белгілі ғалым Е.Ысмайылов: «Қалихан жазып та, қолма-қол суырып та айтатын жалынжа жас талант. Қалиханның ақындық өнер үлгісі Исаны еске түсіреді», -деп зор баға берген

Төл әдебиетіміздің өткен тарихына, оның даму жолында да поэманың басқа жанрлармен бірге дамып, айрықша орын алып келе жатқандығын көруге болады. Поэманың алғашқы нышаны сонау ерте заманнан бой көрсете бастағаны белгілі. «Ер Тарғын», «Алпамыс», «Қобыланды» т.б. батырлық жырлар, «Қозы Көрпеш-Баян сұлу», «Қыз Жібек» секілді лиро-эпостық жырлар, одан бергі «Қабанбай батыр», «Шақшақұлы ер Жәнібек», «Олжабай батыр» т.б. тарихи жырлар, сондай-ақ шығыстық үлгідегі қисса-дастандар – терең тағлымда, күрделі құрылымды эпиканың жанр санатынан екендігі белгілі.

Ал, халық ақындары Жамбылдың «Өтеген батыр», «Сұраншы батыр», Нүрпейістің «Құбағұл», Төлеудің «Ақтайлақтың толғауы», «Кешубай қиссасы», т.б. эпикалық сарындағы жыр-дастандарын да сол ауыз әдебиетіндегі қазіргі қазақ поэмаларының өзіндік бастау түрлеріне жатқызамыз. Осы тұрғыдан алғанда қазақ поэмасы ғасырлар тезінен

сұрыпталып көркемдік дәстүр құрап халықтың рухани қазынасының алтын қорына айналып отыр.

Ұлттық әдебиетімізде поэма жанрындағы көркемдік дәстүр — аса күрделі де өзекті мәселелер қатарынан орын алады. Дәстүр тұтастығы әдебиеттану ғылымында өткен ғасырдан бастап кеңінен қарастырыла бастады. М.Әуезов, Ә.Марғұлан, М.Қаратаев, З.Қабдолов, Р.Бердібай, Е.Ысмайылов, С.Қасқабасов, Р.Нұрғали, Ә.Нарымбетов, т.б., ғалымдар өз еңбектерінде халық поэзиясы мен халық ақындары шығармашылығындағы дәстүр мен жаңашылдық мәселелеріне байланысты жан-жақты ғылыми талдау жасап, тұжырымды пікірлер айтқан.

Халық шығармашылығынан поэманың кемелденуі, өсіп-өркендеуі - өзіне дейінгі әдеби дәстүрдің ең жақсы, ең озық қасиеттерін бойына сіңіруінде. Соның ішінде қазақ халқының ежелден келе жатқан ауыз едебиетінің эпикалық дәстүрінен, әлем өдебиетінің озық үлгілерінен, халық ақындарының мейлінше нәр алып, қалыптасқаны тарихи шындық.

Қ.Алтынбаевты лирикалық өлеңдер ғана емес, көлемді көркем шығармалар да жазған эпик ақын ретінде танымыз.

Ежелгі аңыз-шежілерді, эпикалық жырларды мол игерген, жастайынан ауыз әдебиетінен сусындап өскен Қ.Алтынбаев 13 тен аса поэмаларды дүниеге әкелді. Ең алғаш «Тепек батыр», «Қойбағар батыр» атты дастандарын жазады. «Екі айқас», «Мүгедек үкімі» поэмалары азамат соғысы тақырыбына, «Революция семсері», «Дала перзенті» революционер Уғар Жәнібековтің бейнесін жасауға арналса, «Ақырғы айқас», «Мамай батыр» дастандары қазақ батырларының ерлігін мадақтап дәріптесе, «Соғыс, солдат, балдақ» поэмасының сюжеті Ұлы Отан соғысының оқиғаларынан алынған. Партизандар отрядында болып, жараланып екі жанарынан айырылған қазақ солдатын орыс жұбайы жетектеп келеді. Поэманың кейіпкері –Қалиханның өз ағасы. Қос жанары сөнген батыр солдат туған жер көркін, келбетін бір сәт болса да көруді армандайды:

Армысың, Қапанбұлақ, Балықты көл,
Бармысың бауырындағы халық түгел?
Ей, қызыл күн, қарызға бір минутке
Иненің жасауындай жарықты бер,-

деп қиыла сұрайды. Отаны үшін, елі үшін басын өлімге байлаған, қос жанары-шамшырағы болашақ ұрпақтың бақыты үшін айырбастаған солдат ерлігіне сүйінесің әрі соғысқұмар жандарға лағнет айтасың.

Талай тарихи оқиғаға куә болып, кейде мейірі түсіп, ықыластана қарап, кейде мұңая күрсінген Жер-ана өзі ғана білер тарихтың айқара жамылған беймәлім көрпесінің сырын ашқан, көне құжаттардың шаң басқан беттерін дұрыс парақтаған, ауыз әдебиетінің жемісін жете меңгерген ақын ғана өткен өмірді, оның тарихын қайта жаңғыртады.

Ұлылығын бүкіл әлем мойындаған дарындар қатары санаулы десек, сол данышпандар шоғырының ішінен қазақ халқының бір туар перзенттері, Семей өңірінің қос алыбы Абай мен Мұхтардың алар орны ерекше. Поэзия құдайы мен проза құдайының құдіреттілігін бүкіл әлем, дүние жүзі таныды.

Әлем деңгейінде өткізілген Абайдың 150 жылдық және Мұхтардың 100 жылдық мерейтойлары бұл ұлы тұлғалардың Семейдің емес, қазақ халқына ғана емес, бүкіл адамзатқа ортақ Абай мен Мұхтар екенін дәлелдеп берді. Мұхтар Абайды танытты, Абай Мұхтардың атын шығарды.

Қ.Алтынбаевтың «Аралдағы ақ қайың» поэма толғауы М.Әуезовтің 80 жылдық мерей тойына арналса, «Жер кіндігі-Қарауыл» атты суреттеме –дастаны ұлы Абайдың 150 жылдық торқалы тойының өтілу барсын суреттеген.

Қ.Алтынбаевтың шоқтығы биік «Ақырғы айқас» дастаны әдебиетімізге салмақты үлес қосты.

Алапат соғыстар кезінде асқан ерлік көрсетіп, мың сан қолға басшылық жасаған батырларды әрқашан қастерлеп өтеміз. Қара қылды қақ жарған әділ ердің құнын екі ауыз сөзбен бітіретін түйіні қиын дауларды шиеленістірмей шеше білетін дана да тапқыр билерді қазақ халқы батырдан кем дәріптемеген.

Еліміз ақындар мен батырларға ежелден бай. Боранбай (Би баба) Қалмақанұлы Жоңғар басқыншылығына қарсы әйгілі қолбасшы батыр әрі Найман елінің қабырғалы биі болған.

Қ.Алтынбаевтың «Ақырғы айқас» дастанында кешегі ел басына күн туғанда ата жұртын құба қалмақ шабуылынан қорғаған ерлердің: Қаракерей Қабанбай, Қанжығалы Бөгенбай, Шапырашты Наурызбай, Би Боранбай, Шыңқожа сынды халық батырларының ерлігі өз оқырманын еліктіріп, елжіретіп, қан қыздыра жырланады. Ағыл-тегіл сөз құйылыстары, жанды қимыл, қызу ұрыс, батырлар жекпе-жегіне келгенде тіпті өршеленіп, төгіліп кетеді.

Ежелгі эпикалық жырларды, ертегі аңыз, шежіре, халық өлеңдерін мол игерген ақын өз дастанында патриоттық сезім, эпикалық екпін, лирикалық нәзіктік беруге тырысқан.

Қ.Алтынбаевтың:

Е, бұлдыр-бұлдыр күн өткен,
Бұрынғыда кім өткен.
Кер замандар кешегі
Кетер емес жүректен, -

деп басталатын дастаны тарихтың әр бетінен сыр шертеді.

Ел боп айла таба алмай
Ес кеткенде шығыпты
Қаракерей Қабанбай.
Он қазақ бірін жеңе алмай,

Жеңем деп тіпті сене алмай
Қан жұтқанда шығыпты.
Қанжығалы Бөгенбай.
Шалдыққанда шығыпты
Шапырашты Наурызбай.
Қорыққан күнде шығыпты
Қалқаманұлы Боранбай.
Шығыпты ерлер, шығыпты
Жасаққа жиып жігітті, -

деп толғай отыра, Қ.Алтынбаев қазақтың туын жоғары көтеріп «Елім деп еңірегем» батырлардың есімдеріне тоқталып өтеді.

Үйсіннің әрі қабырғалы биі, әрі орақ тілді ақыны Сарышуаш кезінде Қабанбай туралы былай толғапты:

Тоғыз таңба Найманнан,
Тоғыз құйрық ту алып,
Тоғыз түмен қол шықса,
Қол ағасы - Қабанбай.

Қабанбайдың жалғыз Найманның емес, үш жүздің жасағына басшылық еткенін, керемет тұлға екенін көрсетеді.

Сол сияқты Наурызбай, Бөгенбай батырлар да өз еліне еңбегін сіңірген жандар. Дастан жоңғарлар мен қазақ арасындағы соғысты суреттеумен өрбиді. Дастанның әр жолы қайраттықпен қайсарлыққа толы. Өткен тарихты да білдіру, ұлтын сүюге шақыру, адамшылық қасиеттерді уағыздау — ақынның басты мақсаты.

Семіз найман Шыңқожа
Жігіттің көкжал арланы.
Кең жазыққа қалың қол
Ошарылып орнады, -

деп ақын Шыңқожа батыр есімін әйгілеп, істерін дәріптеп, мадақтайды, мақтан етеді.

Тарихи тұлға - Би Боранбайдың образы ақын бейнелеуінде былайша көрінеді:

Бес Байыстың көсемі
Бұлжымастан келетін
Болжап айтқан есебі.
Ақсауытын көрпе ғып,
Тоқымы болған төсегі.
Қалқаманның баласы
Би Боранбай деседі,-

Би Боранбайдың қолбасшы батыр емес, қабырғалы би болғандығын мақтан ете насихаттайды.

Осылай бұл қоныстан ойрат ауды,
Жай аумай күңіреніп зарлап ауды.
Халықтың құдіретті дауылынан
Бүрісіп, домаланып қаңбақ ауды,-

деп ақын қазақ-қалмақ шапқыншылығы жеңіспен аяқталғанын шебер суреттейді.

Халқын тыныш өмірге кенелтіп, қамқор болған қаһарман батырлардың ерлік-істерін ақын шебер суреттейді.

Ақын:

Қалған соң олар қорғап жерді байтақ,
Біз жүрміз молшылықта үрлеп —шайқап.
Еліктей еркін жайлап ен даланың
Қырандай кеңістікті шала байқап.
...Біз енді Тәуелсіз ел -Қазақстан!
Көңілім таң нұрындай таза бүгін!

Кешегі батырларымыздың төккен маңдай терлері тәуелсіздік пен елімізге бақыт құсына әкелді.

Дастандағы оқиғалардың желісі жинақы, мазмұны тартымды.

Дастанның негізгі бағыты қазақ жерінің, халқының бостандығы, еркіндігі үшін жанын салып жүрген ерлердің күресін, қысылған шақтағы амалсыз әрекеттерін көрсету болған.

Ел, жер, халық болғаннан кейін тарих та болады. Ал, тарих батырсыз болмайды. Осындай ірі тұлғаларымыздың біздің жерімізде болғандығын мақтан тұтамыз.

Би Боранбай қазақ халқының өлең-жырында болсын, ең алдымен ауызға алынатын ардақты есімнің бірі болып тарихта қалды. Ел қорғаны болған ерлерін халық ешқашан ұмытпай, есіне сақтайды. Міне, Қ.Алтынбаевтың «Ақырғы айқас дастаны» осының дәлелі.

Қ. Алтынбаевтың «Мамай батыр» дастанында жоңғар қолына ойсырата соққы берген батырлардың ерлігін дәріптейді. Ақын сол кезеңге бүгінгі ұрпақтың кегін қозғап, елдің жылап өткен күніне ызалы жиіркеніш тудырмақ. Соның асылын аршып алып, бүгінгі заманның кәдесіне асырып, керегіне жаратпақ. Ақынның мұраты, нысанасы осындай.

Жазғаным жаманнан жиренсін деп,
Жақсысын үлгі тұтсын үйренсін деп.
Кім айтар ескі күннің шежіресі
Бүгінгі шалдарменен бірге өлсін деп
Айтарын дас ұрпаққа айтып өтсін,
Кіргенше жер қойнына сыршыл кеуде.

Сұрапыл шабуыл, рахымсыз қырғын, ауыр күйзеліс халық басына қатер тудырды. Осынау бір қиын кезеңде Ордабасында үш жүздің баласы

бәтуға келіп, ата жауға бірігіп аттануға анттасты. Әбілхайырды сарбаздыққа сайлады. Екі тізгін, бір шылбыр көреген көкірек қайратты қолға тиді.

Халық сендей соғылып тұралғанда, жеңем деп сене алмай қан жұқанда «Қаракерей Қабанбай, Қанжығалы Бөгенбай сынды елім деп еңіреген ел қорғаны-батырлар шығыпты.

Ел боп айла таба алмай
Ескеткенде шығыпты
Қаракерей Қабанбай.
Жарылып бас қарбыздай
Жұлынып мойын жалбыздай,
Шалдыққанда шығыпты
Шапырышты Наурызбай.

Қ. Алтынбаевтың «Мамай батыр» атты тарихи дастанының бас кейіпкері - Мамай. Мамай образы халық жүрегінде сақталғанындай нақты да нанымды, жарқын да жалынды болып шыққан. Ақынның поэма жазуындағы тәжірибесі, көркемдік әдісті меңгеру жолындағы ізденісі, тарихты сергек сезіне білушілігі, талғамның нәзіктілігі. Мамай тұлғасының толыққанды болып шығуына көмектескен.

1728 жылы Балқаштың күнгейіндегі Таң тауында қанқұйлы ұрыс болды. Мамайдың аруақты батыр екеніні жоңғармен шайқаста танылды. Әсіресе жоңғардың жәңгір атты батырымен жекпе-жек үстіндегі Мамай ерлігі ерекше. Ақынның Мамай ерлігін жау батырын сипаттау арқылы көрсетуі де ұтымды. «Ер ермен шайқаста танылады», «Мамай батырдың белдескен осал болса, оның ерлігі де, қайрат-қимылы да онша шоқтықты көрінбес еді. Жыршы-ақынның әділдігі де осында, ол жау батырының да оңай қарсылас еместігін дастанның сюжет-композициялық құрлымында нанымды бейнелеген. Жәңгірді жекпе-жек айқаста жеңу тек батырдың батырының қолынан келетіндігін ақын айқын көрсетеді.

Көзіне тірідей дөң басында жылап қалған «Әнет баба», «емендей иілмейтін ер Көкенайдың бүгіліп бара жатқаны елестеген», намыс атына ширыққан Мамай бейнесін ақын былай сомдайды:

Мамайдың 18-ге толған кезі,
Қабылан боп күш иесі қонған кезі.
Сүйегі қорғасындай ауыр тартып,
Еті шымыр, сырты жұмыр болған кезі.
Кірпігі жөнді ашылмас жайшылықта,
Ашылар қысылтаяң қайшылықта.
Қайнаған қаһарының белгісі бұл,
Қарайды сол кез оқтай шаншылып та.

Ақын ертедегі дәстүрлік жырларда кездесетін, батырлардың жауымен жекпе-жекте күшінің басымдығын көрсету үшін қолданатын тәсілдерді дәл осы дастанында еркін қолданған.

Екеуі найзаларын төске тіреп,
Найза ұшы тесе алмай тұр сауытты іреп.
Осал жау көрінбейді екеуі де,
Алқынды самайлардан тер сіркіреп.

Дастанның сюжет желісінде, композициялық құрылысында әңгіме болатын оқиғаларды даралап, суреттеу тәсілінде ақынның өзіндік ерекшелігі, бояуы бар.

Мамай жанына жаны үйлескен жарын, ал Қызжан асылын, қайратын таныған, «армандаған бақыты зор» адамын табады. Ақын қыз сұлулығын бейнелі сөз маржандарын арқылы беріп, табиғатпен бірге өскен, біте қайнасқан, бірге жаралған халықтың әсемдік, көркемдік танымын танытады.

Жолбарыспен айқасқанда ақын «біреуі адам, біреуі аңның ері» деп батыр бейнесін ашар көркем детальды да орынды қолданады.

Жаугершіліктен үдере көшкен елдің ел үлкен арманы құнарлы жерге, жайлы қонысқа табан тіреу болған. Халқына суы-сүт, жағасы-бал қаймақ өзен-көлі бар жер тауып беретін Мамай сияқты елге пана ерлер. Мамайдың алдындағы басты мақсаты – халқына жайлы қоныс, тұрақты мекен іздеу. Осы үшін еліне Жерұйық іздеген Асақайғыдай ел аралап, жер көреді. Ақыры іздеген Жерұйығын табады.

Ақын жұпар ауасы ер Мамайдың сай-сүйегін балқытқан Орданы, табиғат көркін келісті бейнелеулермен суреттеу арқылы бізді сұлулық, әсемдік әлеміне, шынайы көркемдік дүниесіне ынтазар етеді.

Бұлағы қыз бұрымы құлап түскен,
Қалшының сәндеп өрген өрімі екен.
Шомылған сонау көлде аққу мен қаз,
Құс па әлде, құс кейістес пері ме екен?!

Мамайдың өмірінен қоштасар шағындағы соңғы ойы да салмақты. «Ел алдындағы қасиетті борышымды, парызымды өтей алдым ба?!» деп, елінің ертеңін, болашағын ойлап қам жейді.

Ақын туған жерін, халқын қалтықсыз сүйген осынау үлкен жүректі жанның жарқын образын жасап, оның халық деп соққан ізгі жүрегін танытқан. Тарихи тақырыпқа арналған бұл шығарманың бүгінгі ұрпақты тәрбиелеуде ерекше маңызы болуының бір сыры осында.

Қ. Алтынбаевтың эпикалық шығармаларындағы пішін мен мазмұн, тілдік-стильдік өрнектер оның даралық сипатын айқындайды.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 **Алтынбаев, Қ.** Қалбатау. Өлеңдер, толғаулар, айтыс-дастандар және зерттеу мақалалар. – Алматы : Мерей, 1997. – 179 б.

2 **Садуақасов, Ә.** Тарихыңды танып біл. – Алматы : Шартарап, 1996. – 295 б.

3 Тарихи жырлар. 1-том. – Алматы : Білім, 1995. – 288 б.

4 **Алпысбаев, Қ.** Поэма және сюжет. – Алматы : Қазақ университеті, 1992. – 124 б.

5 Мамай бағыр. Зерттеулер, дастан, өлеңдер. – Алматы, 1998. – 90 б.

6 Жанр және поэтика мәселелері. – Алматы, 2004. – 300 б.

**Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті, Семей қ.;

**С. Торайғыров атындағы

Павлодар мемлекеттік университеті, Павлодар қ.

Материал 22.04.14 редакцияға түсті.

*К. Т. Тolebayeva, * В. М. Kadyrova ***

Историчность в поэмах К. Алтынбаева

*Казахский инновационный гуманитарно-юридический университет, г. Семей;

**Павлодарский государственный университет

имени С. Торайғырова, г. Павлодар.

Материал поступил в редакцию 22.04.14.

*К. Т. Tolebayeva, * В. М. Kadyrova ***

Historicity in the poems by K. Altynbayev

*Kazakh Innovation University of humanity and law, Semei;

**Pavlodar state university named after S.Toraighyrov Pavlodar.

Material received on 22.04.14.

В данной статье автор рассматривает проблемы изображения исторической действительности второй половины XX столетия в поэме «Последняя битва» казахского поэта Калихана Алтынбаева.

In this article the author considers the problems of imaging of historical reality of the second half of 20th century in the poem «The Last fight» by Kazakh poet Kalikhan Altynbayev.